

СТУДИЈА

за статусот на соработката меѓу трите сектори во нашата земја

Изработил: проф. д-р Саво Ашталкоски

Скопје, Август 2018.

Disclaimer

Views and comments in this material are of the authors only and **do not necessarily reflect the official opinion** of the Contractor, the Government of Republic of Macedonia, or the European Union.

Содржина

1. Дефинирање на МСП	4
2. Раст и развој на малите и средни претпријатија.....	9
3. Особености на малите и средни претпријатија	11
4. Предности и недостатоци на малите и средни претпријатија	13
5. Значењето на малите и средни претпријатија	16
6. Форми на институционална соработка.....	21
6.1 Национални политики за поддршка на МСП	21
6.2 Стратегии за поддршка на МСП.....	23
6.3 Институции за поддршка на МСП.....	25
7. Институционална соработка во развиените земји.....	31
8. Институционална соработка во РМ	37
9. Законската регулатива во РМ како предизвик за поголема институционална соработка и поддршка за МСП	48
10. Анализа на задоволството на МСП од институционалната соработка	52
11. Заклучоци и предлози	54

1. Дефинирање на МСП

Современите и динамични технолошки промени, зајакната и зголемена глобална конкуренција, ризик и неизвесност поттикнуваат потребата од појава и развој на претпријатија, кои што се карактеризираат со креативност, иновативност, флексибилност, продуктивност и кои што ќе можат да се прилагодат на новите услови и кои ќе го поттикнат општествениот развој.

Токму малите и средни претпријатија се покажаа како форма на организација на бизнис која е соодветна на наведените прилики и која директно влијае врз вработувањето, зголемување на производството, зајакнување на конкурентноста, социјалниот, а паралелно со тоа и на човековиот развој.

Во Европската Унија постојат повеќе од 23 милиони мали и средни претпријатија, што сочинува 99.8% од вкупниот број на претпријатија во нефинансискиот бизнис сектор во ЕУ-28.¹

Во нив се вработени 66,6% или 2/3 од вкупниот број на вработени во ЕУ. Од тој број, дури 93% од секторот на мали и средни претпријатија отпаѓа на микро претпријатија кој вработуваат помалку од 10 вработени.

Уште еден интересен податок е што, според истражувањата на Flash Eurobarometer,² околу 20% од европските претпријатија припаѓаат на категоријата газели, што значи дека во последните три години по ред оствариле раст од повеќе од 20% годишно. Тоа доволно зборува за потребата од нивно детално истражување и разбирање што тие претставуваат, кои се нивните

¹ ANNUAL REPORT ON EUROPEAN SMEs 2016/2017, European Commission, 2017, p.11

² Standard Eurobarometra <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/eurobarometer>

карактеристики и по што се разликуваат од големите претпријатија. А микро претпријатијата пак, како дел од малите и средни претпријатија, според Analoui и Karami “се вистински гиганти во европската економија и сочинуваат 91,5% од сите бизниси во Европската Унија”.³

Според Препораката на Европската комисија за претпријатие се смета секој субјект вклучен во економска активност, без оглед на правната форма.⁴ Поаѓајќи од фактот дека малите и средни претпријатија се хетерогена група, тешко е да се определи единствен критериум односно единствена комбинација на критериуми, што ќе даде дефинитивен и единствен одговор.

Вообичаено, при детерминирањето на големината на компанијата се поаѓа од квантитативниот и квалитативниот пристап. Како најчесто применувани критериуми се:

- големината на продажбата;
- големината на средствата;
- бројот на вработените,
- степенот на независност при одлучување (контролата од друг субјект) итн.

Во Република Македонија не постои единствена дефиниција за МСП. Во Законот за трговски друштва од 2004 година, во делот за трговски книги, годишни сметки и финансиски извештаи, со членот 470 се класифицираат големите, средните, малите и микро трговци, од аспект на водење на сметководство. Оваа дефиниција е усогласена со дефиницијата на ЕУ (ЕУ Препорака 2003/361) во однос на праговите за бројот на вработените, но не и со праговите за годишен приход и биланс на состојба, Исто така, различните агенции имаат различни критериуми за своите услуги. На пример, Законот за основање на АППРМ (т.е., Законот за основање на Агенција за МСП на Република Македонија), ги идентификува МСП како независни претпријатија што имаат помалку од

50 вработени, остваруваат вкупен годишен обрт што не надминува 1,5 милиони евра, изразен

³ Analoui, F., Karami, A., Strategic Management: In Small and Medium Enterprises, Cengage Learning EMEA, 2003, стр 25.

⁴ COMMISSION RECOMMENDATION of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium sized enterprises (notified under document number C(2003) 1422) (Text with EEA relevance) (2003/361/EC), Official Journal of the European Union

во МКД, и се најмалку 51 процент во приватна сопственост (член 3).⁵

Без оглед на големината на поединечните претпријатија, секторот на микро, мали и средни претпријатија (ММСП) како целина е доминантен во македонската економија. Најновите податоци покажуваат дека 99,8% од сите претпријатија припаѓаат во оваа група. Во 2013 година, 53.137 претпријатија биле ММСП, што претставува намалување во споредба со 55.385 претпријатија во 2009 година.⁶

Болтоновиот Комитет, кој бил основан од самата Влада на В. Британија, користејќи различен пристап, дава т.н. „економска“ и „статистичка“ дефиниција за малите бизниси. Според овој комитет, мал бизнис е:⁷

- бизнис со релативно мало учество на пазарот;
- бизнис управуван лично од сопственикот или сопствениците;
- бизнис кој е независен.

Анализирајќи ја потребата од ефикасни мерки и планови за поддршка од Европската Унија, наменети за создавање, развој и опстанок на малите и средни претпријатија, се јавува реална потреба од една единствена и сеопфатна дефиниција, за која Европската комисија заедно со Европската инвестициона банка и Европскиот инвестициски фонд повикуваат на нејзина што поголема имплементација, пред се во земјите од унијата. **Според официјалната дефиниција за мали и средни претпријатија на Европската Унија**, во МСП, односно во групата на мали и средни претпријатија спаѓаат следниве три категории претпријатија:⁸

- **Микро претпријатија**- претпријатија коишто имаат до 10 вработени, годишен профит не повеќе од 2 милиони евра и годишна вредност на вкупната актива до 2 милиони евра.

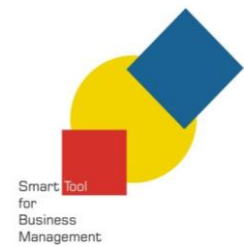
⁵ Национална стратегија за МСП (2018-2023), Република Македонија, Министерство за економија, Скопје, 2018, стр.16

⁶ Национална стратегија за МСП (2018-2023), Република Македонија, Министерство за економија, Скопје, 2018, стр.17

⁷ Tonge, J,-A Review of Small Business Literature-Part 1: Defining The Small Business Manchester Metropolitan University Business School Working Paper Series, WPS025, November 2001, ISSN 1471-857X, стр.7.

⁸ Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small, and medium-sized enterprises. (2003/361/EC), Official Journal of the European Union, L 124/36, 20 May 2003

- **Мали претпријатија**- претпријатија кои имаат до 50 вработени, годишен профит не повеќе од 10 милиони евра и годишна вредност на вкупната актива до 10 милиони евра.
- **Средни претпријатија**- претпријатија коишто имаат до 250 вработени, годишен профит до 50 милиони евра и годишна вредност на вкупната актива до 43 милиони евра се детерминирани како средни претпријатија.

Дефинирање на малите и средни претпријатија

Категорија на компанија	Број на вработени	Остварен профит	/ Вкупна актива
Микро	До 10	До 2 мил. евра	До 2 мил. евра
Мало	До 50	До 10 мил. евра	До 10 мил. евра
Средно	До 250	До 50 мил. евра	До 43 мил. евра

Извор: ANNUAL REPORT ON EUROPEAN SMEs 2016/2017, European Commission, 2017, p.11

Со цел да се создадат услови за спроведување на ефикасни мерки за поддршка на малите и средни претпријатија Европската Комисија според последната модификација на дефиницијата за МСП од 2003 година, при дефинирањето се концентрира на критериумите:

- број на вработени
- годишниот профит
- годишната вредност на вкупната актива.

Покрај квантитативните, при дефинирањето на големината на одредена компанија, постојат и квалитативни критериуми. Во групата квалитативни критериуми спаѓаат: централизација при донесување на одлуките, формалност во хиераријата, формалноста на каналите на комуникација во и надвор од претпријатието, блискоста на вработените, нивото на специјализација, степенот на формалноста на стратегијата на компанијата, рочноста на планирањето, бројот на клиенти, ориентираност кон иновации, ограниченост на ресурси, и друго.

Основниот проблем со определување дали одредено претпријатие спаѓа во групата на мали и средни претпријатија е тој што наведените критериуми се разликуваат од земја до земја, во зависност од правната регулатива на одредена земја.

Така, ако само се погледне првиот критериум за бројот на вработени, ќе воочиме сериозни разлики од една земја до друга. Како што истакнавме, во групата на МСП во земјите на ЕУ спаѓаат претпријатија до 250 вработени, но во истата група во САД и Канада спаѓаат претпријатија до 500 вработени! Разлики има и во однос на Јапонија каде во групата на МСП спаѓаат претпријатија до 300 вработени.⁹

Болтоновиот Комитет нуди неколку дефиниции за малите и средни деловни субјекти:¹⁰

- За да едно претпријатие се идентификува како мало или средно претпријатие, потребно е истото да е независно, односно да не претставува дел од поголем економски субјект, како и сопственикот да е независен при донесувањето на одлуките;
- Гледано од економската страна, мало претпријатие е претпријатие со мало учество на пазарот и како такво нема никакво влијание врз истиот;
- Малиот и среден бизнис е управуван од својот сопственик односно своите сопственици.

Уште на самиот почеток може да се забележи дека дури и кај самото дефинирање на малите и средни претпријатија постојат разлики помеѓу земјите што секако е проблем при спроведувањето на политиките за поддршка.

Од друга страна овие претпријатија се големи работодавачи, обезбедувајќи 76,6% од сите вработувања. Без оглед на големината на поединечните претпријатија, секторот на микро, мали и средни претпријатија (ММСП) како целина е доминантен во македонската економија, дури 99,8% од сите претпријатија припаѓаат во оваа група.¹¹

Наведените податоци за значењето и улогата на МСП во светот и кај нас неминовно ја наметнуваат потребата од барање на начини како да им се помогне на овие претпријатија во земјата и со тоа да се придонесе за мултиплицирање на позитивните ефекти од нивното

⁹ OECD Studies on SME and Entrepreneurship, High-Growth Enterprises - What Governments Can Do to Make a Difference 2010

¹⁰ Graham and Beaver, Small Business Entrepreneurship & Enterprise Development, Edinburgh Gate, Harlow, Essex CM20 2JE, England, 2002, стр. 2

¹¹ Национална стратегија за МСП (2018-2023), Република Македонија, Министерство за економија, Скопје, 2018, стр.17

делување во националната економија.

2. Раст и развој на малите и средни претпријатија

Малите и средни претпријатија како форма на организација на бизнисот во своето опстојување на пазарот поминуваат низ неколку периоди или фази. Секој од периодите во развојот е испреплетен со различни предизвици за овие пазарни субјекти.

Во економската литература овие периоди се познати како фази на животниот циклус на малите и средни претпријатија. Во својата основа, теоријата на животните циклуси тврди дека ентитетите (организациите, луѓето, итн.) се развиваат според предвиден образец, односно според одредени фази. Свој придонес кон теоријата за животни циклуси на претпријатието имаат дадено бројни автори – Chandler, Miller, Friese, Adizes, итн. Секој модел на животен циклус се разликува според бројот на фазите на развој и називите на фазите. Сублимирано, може да се истакне дека претпријатието расте минувајќи низ следниве фази:

- **Егзистенција;** Во оваа фаза основниот проблем на претпријатија е освојување на пазарот, односно стекнување на купувачи и испорака на договорените производи и услуги. Организацијата на претпријатието во оваа фаза е многу едноставна, а помеѓу сопственикот и претпријатието постои знак на еднаквост. Најчесто, претпријатието е управувано и под контрола од исто лице, па способноста, знаењето, искуството и вештините на сопственикот – менаџер се пресудни за успех или неуспехот на претпријатието.
- **Опстанок;** Во оваа фаза претпријатието веќе има доволно купувачи, чии потреби е во состојба да ги задоволи со своите производи и услуги. Основните проблеми на претпријатието во оваа фаза веќе не се врзани за егзистенција, туку за однос меѓу приходите и расходите.
- **Успех;** Во оваа фаза сопствениците се наоѓаат пред голема дилема – понатамошен раст врз база на искористување на постојните потенцијали на претпријатието или одржување на стабилен и профитабилен бизнис како основа за алтернативна активност на сопственикот. Доколку сопственикот се одлучи за понатамошен раст, се спроведува

консолидација на претпријатието и сите постоечки ресурси се ставаат во функција на растот. Во случај сопственикот да се одлучи за алтернативна ориентација (успех-неангажираност), тоа најверојатно значи дека е задоволен со постоечката состојба, се води по целта за одржување на status quo и дека сака да се посвети на други активности.

- Полетување; Во оваа фаза основна преокупација на менаџментот е како да освари и финасира забрзан раст на претпријатието. Организацијата на претпријатието во оваа фаза станува децентрализирана и се формираат дивизии, најчесто за производство или продажба. Доаѓа до раздвојување на претпријатието и сопственикот, иако тој и понатаму ја задржува доминантната улога во претпријатието. Оваа фаза е клучен период во животот на едно претпријатие која ќе определи дали претпријатието ќе се развие во голем бизнис или ќе биде продадено. и
- Зрелост; Во оваа фаза главен предизвик е консолидирање и контрола на финансиските цели кои ги наметнал забрзаниот раст од една страна, како и задржување на флексибилноста и претприемачкиот дух како карактеристики кои се иманентни за малите претпријатија, од друга страна. Зајакнување и професионализација на менаџментот со широка примена на стратешко планирање, буџет, систем на контрола на трошоци, управување со помош на цели и слично, е неминовност, во спротивно растот на претпријатието ќе предизвика опаѓање на ефективноста. Претпријатието сега е доволно јако во поглед на менаџерските и финансиските капацитети и веќе во голема мера е одвоено од сопственикот.

Се разбира дека познавањето на моделот на животен циклус на претпријатието и неговата примена може да доведе до полесно лоцирање и решавање на интерните проблеми на претпријатието, пред се, поради можноста за препознавање и разликување на нормални и преодни проблеми кои можат да се очекуваат во текот на развојот и кои можат да придонесат до згаснување на организацијата, како и познавање на правилниот третман на претпријатието во секоја фаза од животниот циклус во која претпријатието може да се најде. Според прикажаното станува очигледно дека во секоја фаза на раст од животниот циклус на малите и средни претпријатија се јавува потреба од промена на стилот на менаџмент, односно дека со растот на претпријатието, претприемачите мора да ги менуваат менаџерските способности и вештини, од оперативни до стратегиски. Исто така, се зголемуваат и предизвиците и потребните ресурси било од финансиска или од друга природа. Сето ова го

води претпријатието кон нови и посложени форми на организација кои можат да завршат, доколку работите одат во посакуваната насока и со преминување на претпријатието во категоријата големи претпријатија.

Понатаму, соочувањето на светот со економија на знаење и развој на големи, наднационални регионални пазари и засилувањето на конкурентно развојните предности во концептот на раст и развој, ги предизвикува современите мали и средни претпријатија да воведуваат технолошко-развојна и производствена специјализација, како мошне битна меѓународна компонента. Ваквата специјализација може да се насочи во правец на развој на производи или услуги за сегментирани целни групи на домашниот и странски пазари или во правец на развој и производство на компоненти за интернационализирани производи, со што претпријатието стратегиски ќе се поврзе со партнер од земјата и странство.

3. Особености на малите и средни претпријатија

Застапеноста на малите и средни претпријатија е скоро во секој економски сектор, најчесто се основани од поединец, претприемач, кој истовремено, е и сопственик и менаџер на претпријатието. Овие претпријатија поради своите особености можат многу полесно од големите, да се прилагодат на континуираните промени во барањата на пазарот на кој делуваат. Тука пред се се мисли на неколку главни карактеристики:

- **Големина**- овие претпријатија имаат поголема можност за специјализација, поуспешни се во реализација на стратегијата, фокусирана на одредени пазарни области. Меѓутоа, располагаат и со помали/ограничени ресурси (финансиски и кадровски).
- **Претприемачки дух** – сопственикот е полн со ентузијазам, енергија, оптимизам и мотивација за успех на својот бизнис. Не се плашат да превземат ризик.
- **Мал број на вработени** – сопственикот најчесто е воедно и менаџер на претпријатието, што обезбедува стабилност и долгорочна ориентираност во работењето, висок степен на посветеност и идентификација со претпријатието од страна на вработените.

- **Ограничени вештини за управување на менаџментот** – сите функции на менаџментот се концентрирани и ги извршува едно лице кое е и сопственик.
- **Блискост во односите** - преку успешна соработка се градат односи на доверба со потрошувачите и бизнис партнерите, но се изложени и на нивната судбина. Посериозни турбуленции на страната на потрошувачите и бизнис партнерите посериозно може да се одрази на успехот на овие претпријатија.
- **Едноставна организациона структура (често неформална)** – организационата структура е флексибилна и адаптивна на опасностите и предизвиците од опкружувањето и промените во барањата на потрошувачите и бизнис партнерите.
- **Ранливост во почетните фази на развој** – висок е процентот на неуспех на малите и средни претпријатија, особено во првите години од постоењето.¹² Како најчести причини поради кои, малите и средни претпријатија доживуваат неуспех во првите години од постоењето се истакнуваат: недоволен капитал, недоволно искуство, лош менаџмент, погрешна локација, недостаток на евиденција неефективен маркетинг, зависност од еден клиент или производ и др.¹³
- **Независност** - Нивните сопственици уживаат во автономијата која им овозможува да дојде до израз иницијативата, инвентивноста и амбициозноста.¹⁴

Исто така, кога се зборува за особеностите на малите и средни претпријатија значајно место завзема и нивното учество и влијание врз економскиот раст и развој на националните економии.¹⁵ Во оваа смисла кон наведените се надополнуваат уште неколку особености кои ги прават претпријатијата од оваа група различни од големите претпријатија, а тоа се:

- **Трудоинтензивност**- со што влијаат на генерирање на вработеност и намалување на сиромаштијата, посебно во креирање на работни места за посиромашните слоеви од населението и жените со мал број на алтернативни извори на приходи. На овој начин тие

¹² Mirko O., - Sistem za podršku razvoju malih i srednjih preduzeća, Panevropski Univerzitet Apeiron, Fakultet poslovne ekonomije, Banja Luka, 2007, стр. 9

¹³ Dlabay R., Burrow L., Brad K., Intro to Business, South – Western Cengage Learning, USA, 2009, стр. 135

¹⁴ Пошироко кај: Шуклев Б. – „Менаџмент на малиот бизнис“, Економски факултет, Скопје, 2011 год.

¹⁵ Hobohm S., – Small and medium-sized enterprises in economic development: The UNIDO experience, United Nations Organisation, 2001, стр.3

влијаат на намалување на нееднаквоста во дистрибуција на доходот во државите. Преку примената на трудоинтензивни производствени методи, малите и средни претпријатија, во земјите во развој, допринесуваат и за воспоставување на рамнотежа помеѓу поголемата расположливост на работна сила и недостаток на капитал.

- Придонес за намалување на економските разлики помеѓу урбаните и руралните подрачја во државите. Во споредба со големите претпријатија, малите и средни претпријатија се географски порамномерно алоцирани, со што допринесуваат на развојот и дифузијата на претприемачки идеи и вештини и ги намалуваат економските разлики помеѓу различните подрачја.
- Придонес во создавање на динамични и еластични производни системи во економијата во кои малите и големите претпријатија се меѓусебно поврзани. Со што помагаат и придонесуваат и за ефикасноста и економичноста и на големите претпријатија.

За жал, ограничениот пристап до поволни извори на финансирање, претставува исто така важна одлика на малите и средни претпријатија.

Имено, можноста за обезбедување на капитал е клучна детерминанта на опстанокот, растот и развојот на овие претпријатија. Потпирањето на сопствени средства е проблематично поради нивната ограниченост и неможност да ги задоволат потребите на претпријатието за капитал, особено во подоцнежните фази на животниот циклус. Како најчести бариери во користење на банкарски кредити се издвојуваат: недостаток на адекватни средства за обезбедување на кредитот, непостоење на документација за бизнис потфатите и претпријатието, отсуство на знаење проектот да се претстави на прифатлив начин на кредиторите, ориентација на кредиторите за финансирање на големи претпријатија и последично непостоење на методологија за оценка на малите претпријатија што го прави процесот на оценување скап, посебно во однос на мали, поединечни износи на кредит.

4. Предности и недостатоци на малите и средни претпријатија

Донесувањето на одлука да се отпочне нов бизнис е тешка и има свои ризици.

Создавањето на квалитетен систем на поддршка на мали

и средни претпријатија бара квалитетно познавање на сопствениците и раководителите, како и разбирање на работењето и развојот на овие претпријатија. Тоа значи дека системот треба квалитетно да одговори на проблемите и барањата на оваа група на претпријатија.

Несомнено дека претприемачот со своето знаење и емоционална интелигенција преставува еден од значајните фактори за успешноста во работењето и развојот на претпријатието. Во таа насока говорат и бројни истажувања, според кои клучна улога за успешноста во работењето и растот на малите претпријатија имаат особините на претприемачот.

Во теоријата и афирмативната практика најчесто се потенцираат особините на претприемачот, како што се: наклонетост кон ризик, одлучност, самоувереност, креативност, иновативност, исклучителна мотивираност, натпреварувачки дух, истрајност, радозналост и комуникативност. Претприемачот започнува бизнис од најразлични причини¹⁶, а поаѓа од идејата да отпочне самостојно да работи, да создава нова вредност или за да биде финансиски самостоен.¹⁷ Секој поединец има различни мотиви поради кои решил да стане претприемач и да отвори сопствен бизнис. Како главни причини за започнување на свој сопствен бизнис се наведуваат:¹⁸

- користење на личното знаење и искуство
- независност во финансиска смисла
- слобода на креативноста
- фактот да се биде сам свој шеф и други.

Поради актуелните пазарни услови кои владеат во светската економија, глобализацијата, создавањето единствен пазар, слободниот проток на информации и капитал, иновации, заострена конкуренција и слично, се појавува потребата од развој на такви динамични деловни субјекти кои можат лесно и брзо да одговорат на ваквите услови. Во денешната економија такви деловни субјекти се малите и средни претпријатија. Тоа се должи на тоа што малите и средни

¹⁶ Layton, Turner, Marica, The Unofficial Guide to Starting a Small Business, Wiley, Hoboken, NJ, 2004.

¹⁷ Elijah M. James, PH. D. Starting and Running a Small Business: The Bare Facts, 1663 Liberty Drive Suite 200, Bloomington, Indiana, 2009

¹⁸ Elijah M. James, PH. D., Starting and Running a Small Business: The Bare Facts, 1663 Liberty Drive Suite 200, Bloomington, Indiana, 2009, стр. 9

претпријатија се одликуваат со: едноставна организациска структура, централизација при донесување на одлуки, флексибилноста, краткорочноста при планирањето, поблиски неформални односи меѓу вработените со што тие дејстуваат како тим, сопственикот е воедно и генерален менаџер, кој е најмногу заинтересиран за успешно функционирање на претпријатието и друго. Систематизирано, како главни предности на малите и средни претпријатија би ги издвоиле: - Флексибилност – во смисла на поблиска комуникација со пазарот и нудење одговор на пазарните промени и можност за побрзо прилагодување на барањата на клиентите

- Едноставна организациска структура и подобра комуникација меѓу хиерархиските нивоа
- Блиски односи меѓу вработените (тимска работа)
- Брзо реагирање и одлучување
- Помала инвестиција, а со тоа и помал ризик
- Хетерогеност и одржување на конкуренција која допринесува за развој на производите и услугите и намалување на трошоците и цените.

Поради наведеното, денес, во стручната литература, сè почесто се објаснува улогата и значењето на малото стопанство во развојот на националната економија, односно неговите предности и ефекти кои ги остварува врз економскиот развој и подобрувањето на животниот стандард, но и благосостојбата на населението, преку зголемување на работните места, зголемување на конкуренцијата, поттикнување на иновациите, зголемување на производството и сл. Но, ваквиот вид на деловни субјекти имаат и свои недостатоци,¹⁹ каде посебно би ги потенцирале следните:

- Недостиг и ограничен пристап до финансиски средства
- Недостиг на специјализација во извршување на функциите
- Недостиг на ефективен, непристрасен менаџмент
- Ограничен пристап до странски пазар.

Тука да потенцираме и тоа дека како што расте и се развива бизнисот, од мал во бизнис со средна големина, се менуваат и недостатоците кои ги има бизнисот. Растот на бизнисот се одразува во сите аспекти од неговото работење. Со зголемување на продажбите, бројот на

¹⁹ Daft L., Marcic D., Understanding Management, South – Western Cengage Learning, 5191 Natorp Boulevard, Mason OH 45040 USA, 2011, стр.18

вработени, потреба од посложена организациска структура, како и потребата од дополнителни извори на капитал, проблемите стануваат поголеми, а се појавуваат и нови проблеми со кои претходно бизнисот не се соочувал. И колку побрзо се зголемува бизнисот, така расте притисокот и полесно се губи контролата.

5. Значењето на малите и средни претпријатија

Современите услови на работење, кои што пред се се карактеризираат со динамични структурни промени, континуиран раст и развој на модерната технологија, интернационализација и глобализација на пазарите, зголемување на глобалната конкурентност на компаниите, фрагментација на пазарот и зголемена несигурност несомнено и неминовно ја наметнаа потребата од развој на еден динамичен и релативно пофлексибилен сектор како што се малите и средните претпријатија. Интензивниот развој на малите и средни претпријатија и на претприемаштвото датира од '70тите години на 20 век, главно, како резултат на кризата што ги зафати големите компании. Имено, големите јавни и приватни компании што дотогаш доминирале, не можеле да се соочат со предизвиците што биле поставени пред нив, па затоа сè понагласена била стратешката важност на малите и средни претпријатија во креирањето нови работни места, поттикнувањето конкуренција на пазарот, создавањето додадена вредност, придонесот за надворешната трговија и др.

Малите и средни претпријатија одамна се присутни во развиените земји, а голема улога имаат во процесот на транзиција на неразвиените земји. Со развојот на малите и средни претпријатија доаѓа до приватизација и либерализација на приватниот сектор, а мерките за развој на овој вид претпријатија, главно, се засноваат на позитивните искуства на земјите од Европската Унија.

Кога ќе кажеме мали и средни претпријатија тогаш во основа мислиме на претприемништво. Претприемништвото се јавува како главен фактор за зголемување на продуктивноста во економијата во глобала и како фактор за остварување повисоки стапки на економски раст. Не би било грешка доколку констатираме дека претприемништвото непосредно придонесува за поголема просторна мобилност на производствените фактори кон повеќе продуктивните и профитабилни гранки на економијата и дека со тоа директно влијае врз темпото на економскиот развој на земјата. Денес, речиси две третини од вкупните бизниси во

светот се мали и средни претпријатија. Во земјите од ЕУ, големите компании (со повеќе од 250 вработени), учествуваат во вкупниот број компании со 0,02 %, а во САД со 4%. Оттука многу јасно се согледува доминацијата на МСП во вкупниот број на компании и според тоа, евидентно е нивното значење за економскиот развој на земјите. Малите и средни претпријатија се двигатели за развојот на современите пазарни економии. Малите и средни претпријатија имаат значајна улога во сите економии, а посебно во транзиционите и земјите во развој кои се наоѓаат пред голем предизвик во поглед на решавање на проблемот со висока невработеност и нееднаквата дистрибуција на доходот. Тие имаат клучна улога во зголемувањето на продуктивноста и подигнувањето на конкурентноста на економијата на едно повисоко ниво. Благодарение на својата флексибилност, виталност, тенденција за преземање на иновативни и ризични потфати и поголема можност за специјализација, малите и средни претпријатија супериорно, за разлика од големите економски субјекти, се прилагодуваат на барањата на потрошувачите и на динамичните промени во условите на работење на глобалниот пазар.²⁰

Во ЕУ, малите и средни претпријатија креираат две третини работни места во приватниот сектор. Годишниот извештај за напредокот на малите и средни претпријатија во ЕУ за периодот 2016/2017 година покажува дека во Европа малите и средни претпријатија вработуваат 93 милиони луѓе.²¹ Според професорот Almeida,²² од престижниот универзитет Џорџтаун, “малите и средни претпријатија играат и единствена, активна и круцијална улога во иновациониот процес, технолошките достигнувања, подобрувањето на високотехнолошките информациски мрежи и воведување иновации”. Дефинициите за иновации можат да се разликуваат, но сите ја нагласуваат важноста на довршување на развој и практична употреба на новите сознанија, а не самиот изум односно инвенцијата.²³ Иновативноста може да се манифестира во облик на нов производ, но и нови процеси или бизнис системи и придонесува за поквалитетен производ, поевтин производ, подобар маркетинг пристап, поефикасна организација во компанијата и друго.²⁴

²⁰ Privredna komora Srbije - Finansiranje malih i srednjih preduzeća u Srbiji, Beograd, 2012, стр.21

²¹ Annual Report on European SMEs 2016 / 2017, European Commission, November 2017, p.6

²² Almeida, P. Small Firms and Innovation, “Entrepreneurship in the 21st Century”- Conference Proceedings, 26th april 2004, SUA

²³ Tidd, J., Bessant, J., “Managing Innovation: Integrating Technological, Market and Organizational Change”, 4th edition, Chichester, John Wiley and Sons. 2009

²⁴ Crespell, P., Hansen, E., “Managing for Innovation: Insights into a Successful Company”, Forest Products Journal, 2008.,

Секторот на мали и средни претпријатија е место во кое се раѓаат и реализираат успешни претприемачки идеи. Поголемиот број од малите претпријатија го започнал својот животен циклус како микро претпријатие, додека многу големи претпријатија израснале од секторот на мали и средни претпријатија. Токму овие големи претпријатија имаат тенденција за вклучување на малите и средни претпријатија во своите ланци на снабдување, со што значајно допринесуваат за зголемување на ефикасноста на економијата.

Врз основа на искуствата и современите тенденции во развојот на малите и средни претпријатија, може да се заклучи дека нивниот придонес се состои во:

- Со оглед на рапидниот раст на малите и средни претпријатија *се зголемува нивниот придонес врз креирањето на бруто домашниот производ*. Голем број истражувања потврдуваат дека покрај големите претпријатија сè поголем процент од БДП се создава од страна на МСП.
- МСП се *значаен извор на вработеност*, сè поголем дел од работната сила ја вклучуваат во процесите на производство и вршењето услуги, постои пријатна работна атмосфера, добри меѓучовечки односи и општествена одговорност. Тие помагаат и во реструктурирањето на вработеноста, притоа апсорбирајќи го вишокот работници и зголемувајќи ја конкурентноста на пазарот. Денес две третини од новосоздадените работни места во ЕУ се должат на секторот мали и средни претпријатија. Учеството на МСП во вкупниот број на претпријатија во ЕУ за 2016 година во просек изнесува 99,8% додека допринесот на малите и средни претпријатија во вкупната вработеност е на ниво од 67%.²⁵
- Малите и средни претпријатија генерираат технички иновации применливи во стопанството. Тие играат единствена, активна и круцијална улога во иновацискиот процес, технолошките достигнувања и подобрувањето на високо-технолошките информациски мрежи.²⁶ Од технолошки аспект, МСП најбрзо се адаптираат на технолошкиот дисконтинуитет, брзо усвојуваат производи и технологии, при што

58(9)

²⁵ Annual Report on European SMEs 2016 / 2017, European Commission, November 2017, p.6

²⁶ Almeida, P. (2004). Small Firms and Innovation, "Entrepreneurship in the 21st Century"- Conference Proceedings, 26th april 2004, SUA , стр.124

вршат тестирање на новите технологии и постигнуваат технолошки иновации. МСП се категорија полна со храброст - никој не работи како нив и никој не презема толку големи ризици²⁷.

- Малите и средни претпријатија имаат значаен придонес кон надворешната трговија. Постојат повеќе главни начини како малите и средни претпријатија придонесуваат за извозот: директен самостоен извоз, индиректно (преку склучување поддоговори со извозно ориентирани големи компании кои се продаваат во странство). Сепак постојат и одредени препреки во ориентираноста на МСП кон извоз. Најчестите бариери во развојот на извозни перформанси на МСП се: недоволниот пристап до финансиите, проблеми со домашните и странски прописи, високите трошоци за транспорт, сложените странски царински постапки, јазичните и културните разлики и недоволното познавање на странските пазари.
- Малите и средни претпријатија имаат значаен придонес и од општествено – политички аспект, затоа што овозможуваат сè поголем број луѓе да се осамостојат во својата егзистенција, со што сè помала ќе биде и зависноста на егзистенцијата на луѓето од државата.
- Малите и средни претпријатија имаат сериозно значење за локалните заедници кое се огледа во креирање на можностите за вработување пред се на ниско квалификувани работници, жените и младите кои инаку имаат доминантен удел во структурата на вкупната невработеност.
- Малите и средни претпријатија имаат значаен придонес и за големите претпријатија. Имено, како партнери и учесници во синџирот на создавање на додадена вредност, малите и средни претпријатија нудат производи, услуги и можности за развој на нови бази на потрошувачи, кои со користење на традиционалните канали на дистрибуција на големите претпријатија не им се достапни. Вклучувањето на малите и средни претпријатија во синџирот на снабдување на големите претпријатија е, истотака,

²⁷ Savloschi I., Robu R., “The Role of SMEs in Modern Economy”, The Bucharest Academy of Economic Studies, Romania, 2011, стр.58

значаен извор за унапредување на продуктивноста и ефикасноста на целокупната економија.

Значењето на малите и средни бизниси во денешните општествени услови е поголемо од било кога. Постојење на здрав, јак и динамичен сектор на мали и средни претпријатија, во голема мера е условено од карактеристиките на бизнис окружувањето во кое овие претпријатија се основаат, работат и се развиваат. Полното искористување на сите потенцијали на малите и средни претпријатија, во смисла на нивниот допринос на растот и развојот на националните економии и намалување на сиромаштијата, во голема мера е условено од степенот на институционална поддршка, која со посредство на своите механизми, ги обезбедува државата.

6. Форми на институционална соработка

Досегашните анализи и искуства потврдуваат дека успешноста и развојот на малите и средни претпријатија, коишто располагаат со ограничени ресурси, е во тесна корелација со успешно организираната и разгранета институционална инфраструктура.

Токму силната институционална соработка, пред се во форма на поддршка од соодветните институции коишто нудат помош од областа на информатиката, консултантски услуги, финансиска поддршка, обуки и перманентно усовршување итн влијае и го помага развојот на малите и средни претпријатија.

Вообичаено, институционалната соработка во форма на поддршка на малите и средни претпријатија, се огледа но и реализира преку процесот на:²⁸

- Креирање на **политики** за поддршка на малите и средни претпријатија;
- Креирање на **стратегии** и програми за поддршка на малите и средни претпријатија;
- Развој на **институции** за поддршка на малите и средни претпријатија.

Неоспорен е фактот дека институционалната рамка, сама по себе, е недоволна за развој на малите и средни претпријатија, но надополнета со економските политики, законските и подзаконските акти, националните стратегии и адекватно окружување таа претставува клучен услов за нивното функционирање.

6.1 Национални политики за поддршка на МСП

Изготвувањето на политиките за МСП во Република Македонија започна во 2002 година. Ова беше периодот кога Владата го потпиша Меморандумот со ЕК за учество во Европската повелба за малите претпријатија. Сите земји од Западен Балкан ги прифатија обврските од Повелбата. Во согласност со Актот за мали претпријатија (АМП) на Европската унија, во Р.М се градат националните политики во однос на МСП. Тука акцентот се става на:

²⁸ Пошироко кај: Molnar R., “Razvoj sistemske nefinansisjske podrške malim i sredni preduzećima i preduzetništvo u Srbiji“, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, 2010.

- Создаде окружување во коешто претприемачите и семејните претпријатија може да просперираат и во коешто се наградува претприемништвото
- промовирање на втора можност за претприемачите што претходно доживеале неуспех, односно создавање услови чесните претприемачи што биле предмет на стечај брзо да добиваат нова можност
- анализирање на ex ante ефектите на сите законодавни предлози во врска со МСП
- државната администрација да стои на располагање за задоволување на потребите на МСП
- олеснување на пристапот до финансии за малите претпријатија и развивање на правно и деловно окружување што поддржува навремено плаќање во трговските трансакции
- создавање услови МСП подобро да ги искористат можностите што ги нуди единствениот пазар на ЕУ
- поддршка на надградбата на вештините во МСП и на сите облици на иновации
- оспособување на оспособи МСП да ги претворат еколошките предизвици во деловни можности преку развојот на „зелени МСП“
- охрабрување и поддршка на МСП во искористувањето на растот на меѓународните пазари.

Република Македонија има утврдено детална и стратешки фокусирана рамка на политиката за економски и индустриски развој што ги обликува јавните политики и програми за развој на МСП. Рамката на активни политики во овој домен предвидува:

- **Поддршка преку програмата за економски реформи (2017-2019 г.)** со оваа програма и реформите кои ги планира треба да се обезбеди поврзување на квалификациите со потребите на пазарот на труд, создавање економија водена од иновациите и технологијата, унапредување на МСП, подобрување на соработката помеѓу индустријата и универзитетите, регионално поврзување преку подобрувањето на транспортната инфраструктура, подобрување на перформансите на енергетскиот сектор, надминување на прекугранични тесни грла, искористување на потенцијалот на земјоделскиот сектор, туризмот и ИТ технологијата.

- **Поддршка преку планот за економски раст.** Првата поддршка на претпријатијата во овој план е концентрирана на инвестициите и отварањето на работни места, втората на јакнење на конкурентноста и освојувањето на пазари, додека третата конкретно на малите и средни претпријатија. Планот предвидува оваа поддршка да се реализира преку Фондот за иновации, а се однесува на т.н. претпријатија “газели“, технолошки развој на претпријатијата, поддршка на иновативноста на претпријатијата, поддршка на струшното усовршување на вработените лица како и финансиска поддршка преку joint venture капитал.
- **Нагласување на важноста на МСП во индустриската политика на државата.** Индустриската политика (2009-2020 г.) ја утврдува визијата за индустриски сектор што е ориентиран кон „производи и услуги со повисока додадена вредност, засновани врз знаење, иновации и меѓусебна соработка. Индустриската политика ја нагласува важноста на МСП и претприемништвото за зголемувањето на нето растот преку подобро финансирање и создавање деловно окружување што ги поттикнува претприемачкиот дух, доживотното учење и промовирањето на иновациите. Индустриската политика го поддржува зајакнувањето на глобалните синџири за снабдување преку подобри партнерства на МСП со големите извозници.
- **Поддршка во делот на Националната стратегија за иновации.** Националната стратегија за иновации (2012-2020) е насочена кон поддршка на економија заснована врз знаења што е способна да биде конкурентна на меѓународните пазари преку нејзината обучена работна сила и иновативни претпријатија.
- **Подобрување на конкурентноста на МСП преку Стратегијата за претприемачко учење (2013-2020).** Оваа стратегија е насочена кон подобрување на вештините за вработување и претприемачките компетенции на младите лица и зајакнување на претприемачкиот дух преку принципите за доживотно учење што се вградени во сите сегменти на системот за образование. Стратегијата е насочена особено кон МСП што се раководени од млади лица и жени, за нивно успешно конкурирање на пазарите на ЕУ.

6.2 Стратегии за поддршка на МСП

Искористувајќи ја пошироката европска рамка на политиките за економски развој, унапредување и развој на малите претпријатија и претприемништвото во РМ се пристапи кон градење на стратегија за мали и средни претпријатија.

Првата Национална стратегија за развој на малите и средните претпријатија од страна на Министерството за економија беше изготвена за периодот 2002-2013. Оваа стратегија во себе вклучуваше и “Програма на мерки и активности за поддршка на развојот на претприемништвото и конкурентноста на малите претпријатија во периодот од 2003 до 2006 година“. Оваа стратегија беше ревидирана во 2007 година и беше донесена нова Програма за развој на претприемништво, конкурентност и иновации за малите и средните претпријатија (2007-2010). Како придружен документ на првата национална стратегија за МСП беше изготвена и Програмата на мерки и активности за поддршка на развојот на претприемништвото и конкурентноста на МСП (2002-2006). Во 2006 година, стратегијата за МСП беше ревидирана. Ревизијата беше извршена за да се одговори на новите и претстојните предизвици во секторот на МСП, вклучувајќи ја потребата за осигурување на усогласеноста со барањата од применливото законодавство на Унијата, особено со оние што се однесуваат на МСП, како и да се вгради нов фокус на прашањата како што се претприемништвото, иновациите и ИКТ, што беа составен дел на Рамковната програма за конкурентност и иновации на ЕУ (2007-2013).

Национална стратегија за мали и средни претпријатија (2018-2023)²⁹ ги надградува постигнувањата на претходната стратегија. Таа ги продолжува напорите за подобрување на деловното окружување за развој на МСП, истовремено зајакнувајќи ги напорите за подобрување на конкурентноста и иновациите.

Актуелната стратегија за МСП во својата визија вели дека стремежот на стратегијата е во 2023 мали и средни претпријатија да станат двигатели на инклузивниот економски раст во Македонија и во создавањето на продуктивни и одржливи работни места.

Понатаму во општата **цел** се вели дека **стратегијата за МСП дефинира рамка за соработка меѓу чинителите од јавниот и приватниот сектор и граѓанското општество со**

²⁹ Конкурентни мали и средни претпријатија како двигатели на инклузивниот економски раст, Национална стратегија за МСП (2018-2023), Република Македонија, Министерство за економија, Скопје, Македонија

цел поддршка на развојот на МСП и иновативноста а во насока на зголемување на нивната конкурентност.

Стратешки цели на националната стратегија се:

- **Поволно деловно окружување:** Да се создаде поволно деловно окружување во коешто се поттикнуваат претприемништвото и инвестициите.
- **Зголемување и подобрување на можноста за раст на МСП:** Да им се помогне на МСП да станат високо продуктивни и конкурентни учесници на европскиот и другите меѓународни пазари.
- **Динамичен екосистем на претприемништво и иновации:** Да се поттикне економската конкурентност на Македонија преку зголемување на претприемачкиот и иновативниот капацитет на МСП.

6.3 Институции за поддршка на МСП

Видови **институции** коишто, најчесто, се среќаваат во развиените земји за поддршка на малите и средни претпријатија се:

- национална агенција за развој на МСП и претприемаштво,
- регионални агенции за развој на МСП и претприемаштво,
- бизнис инкубатори,
- ЕУ-инфо центри,
- истражувачко-развојни институции,
- стопански комори,
- образовни институции,
- претприемачки здруженија,
- невладини организации,
- консултантски мрежи и сл.

Националните агенции за развој на МСП и претприемаштвото се основаат како државни

институции за имплементирање на конкретните политики на владата во секторот на МСП. Овие агенции честопати ја иницираат потребата од формирање други институции за нефинанска и финансиска поддршка на МСП.

Улогата на националните агенции за развојот на МСП се состои во следново:

- имплементација на владините политики во секторот на МСП;
- давање конкретни предлози на владата, поврзани со развојот на секторот на МСП;
- анализа на ситуацијата во секторот на МСП и релевантното окружување;
- координација на националните партнери и програми за поддршка на малото стопанство и програми за поддршка на малото стопанство финансирани од донатори;
- изработка на годишен преглед за состојбата во секторот на МСП;
- обезбедување локални услуги за деловно советување на МСП;
- зголемување на конкурентноста на МСП секторот и сл.

Регионалните агенции за развој на МСП и претприемаштвото се формираат за имплементирање на програмите на владата во конкретни региони.

Овие агенции имаат регионален карактер и нудат широк спектар на нефинансиски услуги во следниве области:

- едукација;
- консалтинг;
- информирање и
- промоција.

Во земјите во транзиција, ЕУ преку своите институции инсистира на регионално партнерство меѓу трите сектора (владиниот, невладиниот и комерцијалниот) токму преку формирање на овие регионални центри.

Бизнис инкубаторите ги поддржуваат малите и средни претпријатија во нивниот натален период. МСП поминуваат низ повеќе фази во текот на нивниот развој, но почетната фаза односно фазата на инкубација е најчувствителната фаза, зашто ризикот од неуспех е најголем, тие се соочуваат со низа предизивици, (недостаток на информации или искуства за освојување на пазарот) почетниот капитал со којшто располагаат е недоволен, па во голем дел е позајмен капитал, потребна им е соодветна квалификувана работна сила

и сл. Токму затоа во оваа фаза им е неопходна поддршка, за да можат што побезболно да ја надминат и да се осамостојат. Значи, основната цел на бизнис инкубаторите е да се максимизира формирањето и преживувањето на МСП коишто имаат потенцијали за раст. Бизнис инкубаторите нудат поволни услови, финансиски средства, деловен простор, како и консултативни, советодавни и други услуги за нивно успешно деловно работење. Тие можат да бидат од најразличен вид, и тоа: општи технолошки паркови, што подразбираат технолошка поддршка на малостопанствениците; научни паркови со научна компонента и сл.; Вообичаено бизнис инкубаторите се финансирани од буџетски средства, приватни големи компании, локалната заедница или меѓународни организации.

Поддршката од бизнис инкубаторите може да се систематизира на следниов начин: поевтин деловен простор; користење заедничка опрема; користење интернет конекција и база на податоци; менаџерска, правна и економска консултантска помош; административни и секретарски услуги; технолошка поддршка; финансиска поддршка и сл.

Со оглед на тоа што бизнис инкубаторите имаат голема улога во поддршката на МСП, нивниот број во светот континуирано расте, но нивните перформанси и одржливоста сè уште се доведуваат под знак прашање.

Успехот и функционирањето на бизнис инкубаторите зависи од: политиката којашто го стимулира претприемаштво, политиката којашто обезбедува деловна инфраструктура; партнерството со приватниот сектор за менторинг и маркетинг, вклученоста на заедницата во промоцијата на претприемаштвото и културните промени.

ЕУ инфо центрите. Според самото име главно се медијатори меѓу ЕУ и субјектите во определен регион. Тие, најчесто, нудат информации, совети и практична поддршка на малите и средни претпријатија за да се поврзат со ЕУ и другите пазари односно да можат да ги пронајдат и надминат проблемите и да дејствуваат во европските земји.

ЕУ ја иницира потребата од развивање мрежи на ЕУ инфо центри со цел да го поттикне економскиот развој и пазарната конкурентност на МСП. Овие инфо центри се доминантни во земјите членки на ЕУ, но Европската унија ја налага потребата од формирање на институции од понизок ранг во останатите земји коишто би вршеле слична функција како инфо центрите во ЕУ, односно формирање евро инфо кореспондентски центри и евро инфо регионални центри во земјите - кандидати и оние земји што сеуште го немаат

стекнато овој статус.

Истражувачко-развојните институции опфаќаат широк спектар на институции (научни паркови, иновациски центри, технолошки центри, истражувачко развојни центри и сл.) што извршуваат истражувачко-развојни активности со цел развој на малите и средни претпријатија. Овие институции, исто така, вршат развој и трансфер на технологијата и треба да ги поттикнуваат иновациските активности во насока на зголемување на конкурентноста на деловните субјекти.

Образовните институции исто така, имаат голема улога за развојот на малите и средни претпријатија.

Основните функции што ги извршуваат овие институции се:

- промовирање на претприемаштвото;
- поддршка и развивање на претпримечката култура;
- развивање нови технологии;
- тие претставуваат ресурсен центар за секторот МСП, во смисла на креирање нови идеи и знаења;
- обезбедуваат стручни лица од различни области.

Стопанските комори се формираат за застапување на интересите на стопанството и се карактеристика на сите општествено-економски и политички системи. Како и многу други институции и асоцијации, разликите и нијансите на коморското организирање се резултат на производните односи на определено општествено уредување. Но, тие секогаш биле и се значаен економски фактор, така што според многу аналитичари и според редоследот на вредноста, тие се вбројуваат веднаш по најрепрезентативните политички институции парламентот и владата.

Претприемачките здруженија постојат од многу одамна, т.е. уште во средниот век. Имено, поединечните занаетчии оттогаш ја согледале потребата од меѓусебно здружување заради остварување на своите интереси. Всушност, основните функции на претприемачките здруженија се: заштита на определени права во рамките на дејноста што ја извршуваат; заедничка борба за слободен пазар и конкуренција; поевтина и поквалитетна набавка; унапредување на општествената положба на членовите и сл.

Причините за здружување на претприемачите се променувале со текот на времето, па така современите претприемачки здруженија вообичаено функционираат како вонпартиски

институции кои ги имаат следниве задачи:

- формирање на соодветна законска рамка за функционирање на МСП;
- обезбедување на поволни консултантски услуги;
- организирање на тренинг и други едукативни програми од различни дејности;
- размена на поволни информации во земјата и странство;
- давање административни и сметководствени услуги на членовите и сл.

Развојот на консултантски мрежи подразбира активно учество на постојните и новите национални консултанти во програми за подобрување на нивните вештини за подобрување на квалитетот и способноста на локалните консултанти, поголема доверба и побарувачка за користење на нивните услуги од страна на МСП секторот и сл.

Иако често поставуваното прашање е: дали поддршката на малите и средни претпријатија (финансиска и институционална) е неопходна или тие треба да се остават сами да се натпреваруваат на пазарот? Сепак, искуствата покажуваат дека многу успешни компании во почетокот добивале помош од државата или други компании и институции. Токму затоа денес земјите преземаат низа мерки, стратегии и искуства за поддршка на малите и средни претпријатија, а соодветената институционална инфраструктура е клучен предуслов за создавање претпремачки амбиент и нивниот развој.

Структурата на институциите, вообичаено, е составена од владини и невладини организации што се лоцирани на државно, регионално и локално ниво. Нивните задачи и функции се насочени кон хармонизирање со стратегиите и програмите за развој на малите и средни претпријатија.

Во оваа насока може да се заклучи дека големо е вниманието кое се посветува врз малите и средни претпријатија и врз процесот на креирањето политики и механизми за изградба на институционална инфраструктура за поддршка и развој на малите и средни претпријатија. Во тој контекст, во голем број земји се основани национални агенции за поддршка на МСП и претприемаштвото, формирани се низа регионални локални агенции, а исто така бизнис инкубаторите се сè поприсутни, но за жал претприемачките зони и one stop shop канцелариите се пракса во мал број земји.

Самото постоење на светската трговска организација и обврските кои ги имаат државите членки, навестува определено однесување и закономерности

кои треба да се почитуваат. Затоа државите имаат важна улога во таа насока. Секоја држава креирајќи ги сопствените економски движења во сферата на најистакнатиот економски интерес, води сметка за ефектите на сопствената економија, вклучително и малите бизниси. Особено важни подрачја во кои таа треба да биде насочена за да даде соодветна институционална поддршка во функција на соодветната развојна политика во сферата на малиот бизнис се:

- Нормативна;
- Институционална;
- Работни односи;
- Финансиска;
- Фискална.

7. Институционална соработка во развиените земји

Развиените земји имаат широко разгранета институционална инфраструктура за поддршка на малите и средни претпријатија.

Институционалната соработка и пред се поддршката во делот на МСП во развиените земји се остварува преку следните групи на институции:

- **Национални институции** (министерства, агенциите за поддршка на малите и средните претпријатија, стопанските комори, јавните фондови и државните банки за поддршка на развојот) Државите преку своите институции се трудат да креираат политики кои ќе им помогнат на малите и средните претпријатија да остваруваат што подобри резултати. Од голема важност е постоењето на компетентни институции и создавање на квалитетна претприемачка инфраструктура како основа за поттикнување на развојот на овој сектор. Покрај квалитетната инфраструктура, од голема важност е да се стави акцент на формирање на законска регулатива која поволно ќе влијае врз развојот на МСП, како и на програми за помош од страна на надлежните институции, со цел да се поттикне развојот на овој сектор. Може да се каже дека развиените земји многу вложуваат во развојот на малите и средните претпријатија и подобрување на нивната положба на пазарот. Тоа најчесто се согледува во: изградба на институционалната инфраструктура и обезбедување на различни стимулативни мерки за развој на МСП.
- **Локални институции** (бизнис инкубатори, локални економски центри, агенции за локален развој, деловни центри и слично) Малите и средните претпријатија и локалниот развој се меѓусебно поврзани, бидејќи колку е појак овој сектор и самиот регион ќе биде економски поразвиен. Затоа е важно да постојат локални институции кои ќе работаат во насока на поттикнување и развој на малите и средните претпријатија. Така на пример, бизнис инкубаторите се институции кои ги подржуваат претприемачките процеси, помагајќи да се зголеми степенот на преживување на start up и малите претпријатија. Основна цел на овој концепт е заедно под еден покрив да се доведет повеќе млади претпријатија, со што би се намалиле општите трошоци на претпријатијата. Бизнис инкубаторите ја имаат улогата да помагаат при регистрирање на компаниите; да дават поддршка при подготвувањето и развивањето на бизнис плановите; да даваат услуга за

сместување - користење на опремен заеднички канцелариски простор вклучувајќи и интернет и телефонска линија како и користење на останатите просторни капацитети за членовите на инкубаторот без финансиски надомест; давање на советодавни услуги; маркетинг и сл. Различните локални канцеларии, центри, агенции и сл. имаат за цел, да дадат стручна помош и поддршка на секторот на малите и средните претпријатија и на претприемачите за унапредување на нивното функционирање, условите за работа и дејноста преку: Соработката со институциите кои функционираат на национално ниво, како и со други локални институции, асоцијации и организациите насочени кон развој и унапредување на претприемништвото; Поттикнување на МСП за воведување на систем на квалитет, иновации и менаџирање на вештини и способности со цел да се подобри конкурентноста; Презентирање на потенцијалите на регионот на домашните и странските инвеститори, како повољно место за инвестиции; Давање на помош и поддршка на малите и средните претпријатија во областа или регионот со цел да делуваат на претприемачката култура; Промовирање на производи/услуги на МСП на саеми и специјализирани изложби; Давање на информации и помош на МСП во деловните конекции со партнери од други региони во земјата и странство; Информирање за изворите на финансиски сретства, поврзување со претставници на финансиските институции, презентација на расположливите фондови и програми наменети за секторот на мали и средни бизниси (кредитни линии, грантови, различни инструменти за финансирање на МСП); Организирање и учествување во организацијата на деловни настани (конференции, семинари, тркалезни маси, трибини и сл.) Организирање на различни видови на едукација реализирана со сопствени ресурси или во соработка со партнери и сл.

- **Останати институции** (иновациските центри, технолошките паркови, кластерите, образовни и научни институции, консултантите и сл.) Кластерите се дефинираат како збир на производители, даватели на услуги, едукативни и истражувачки организации, финансиски институции и други приватни и владини институции лоцирани на еден простор и меѓусебно поврзани во различни видови на врски. Процесот на неформално или формално групирање на претпријатија и други институции во кластери се нарекува кластеринг. Успешното поврзување во кластер резултира со мрежа од заемно корисни врски за размена на информации, идеи, поддршка во врска со нови технологии, истражувања и развој, стекнување способности, нови пазари, нови деловни

модели и други сфери од заеднички интерес. Кластерите овозможуваат компаниите да бидат попродуктивни и поиновативни отколку кога би работеле независно. Во кластерите се развиваат оригинално знаење и способности што тешко можат да се копираат. Кластерите обезбедуваат компаниите, регионите и земјите да се стекнат со долгорочна конкурентска предност, да ги искористат можностите што ги носи глобализација и успешно да се справат со предизвиците на истата.³⁰ Во рамките на т.н „Институции на концентриран технолошки развој“ спаѓаат: Технолошките паркови, Технолошките центри, Научно-истражувачки центри, Деловно иновациските центри, Иновациските инкубатори, Претприемачки инкубатори, Центри за трансвер на технологии, Деловно-услужни центри и др. Иако постојат значајни специфичности и разлики помеѓу наведените институции, заедничко за сите нив е што помагаат во: Создавањето и/или развојот на мали и средни претпријатија врз база на развој на нови - најчесто високи (high-tech) технологии, производи или иновации; Трансферот на знаења од високообразовните институции кон претприемнички ориентиранот дел на регионалниот - националниот бизнис; Развојот на (нови) технологии и производи за потребите на претприемачите; Сервисирање на малите и средните претпријатија, посебно во првите години на нивното постоење, т.е во периодот на консолидација после основањето. Таквото сервисирање вклучува: деловна опрема, развојни и др. интелектуални услуги, деловен простор, маркетинг и пласман итн.; Пронаоѓање на претприемачи и финансиери за членовите на центрите и за нивните проекти и сл.

Бизнис инкубаторите и иновациските центри, се прилично застапени во развиените земји. Ако во светот постојат повеќе од 4000 инкубатори, од нив 300 се само во Германија, 192 во Франција и 144 во Велика Британија. Слична е состојбата и во останатите развиени земји. Генерално, само во некои развиени земји има формирано министерства за мали и средни претпријатија во функција на нивната институционална поддршка. Речиси, секоја земја има донесено своја национална програма за развој на МСП, а во мал број на земји се формирани претприемачки зони, што нудат посебни олеснителни услови за основање и формирање малите и средни претпријатија. Имајќи ги во предвид искуствата на развиените земји (САД, Јапонија и др.) може да се заклучи дека

³⁰ Водич за кластери 2011, Министерство за економија на РМ, 2011 стр.7

овие институции се од големо значење за поттикнување и развој на малите и средните претпријатија, а со тоа принесуваат за развојот на регионалната и за националната економија. Нивното значење е големо, пред се поради неочекувано големиот број на работни места кои се отворени на овој начин дури и во периоди на рецесија, а со тоа и неповолните ефекти на рецесијата (затворање на големите компании а со тоа губење на голем број работни места), во голема мера се компензирани со отворање на голем број на мали претпријатија. Вниманието кое се посветувало на МСП во европските земји не било од секогаш исто. Имено, иако МСП постоеле во овие земји од поодамна, сепак погледите кон нив од аспект на нивното влијание и значење доаѓа кон крајот на седумсетите години од минатиот век. Следејќи ги успешните примери од Јапонија, Јужна Кореја и САД, МСП во европските земјите се повеќе се третираат како неодминлив важен дела во развојот на овие економии.

Институционална соработка и поддршка за МПС во земјите од Европската унија се огледа во делот на управување со нејзината економска и пред се индустриска политика. Овој проблем на ниво на ЕУ не е едноставен и лесен поради тоа што помеѓу земјите членки постојат значајни разлики. Така на пример во Франција постои традиција на државната интервенција во индустријата и економскиот развој. И Велика Британија има слични искуства со тоа што ситуацијата се менува во насока на намалување на учеството на државата во економијата. Од друга страна Германија важи за држава во која либералниот концепт на економија е традиционална придобивка и практика.

Во однос на институциите на ниво на ЕУ, односно политиките кои тие ги креираат за поддршка на МСП може да се каже дека уште во 1973 година Комисијата на европската заедница основаше Одделение за занаетчиство и мали и средни претпријатија. Насоката беше да им се даде помош на малите и средните претпријатија, а за таа цел донесен е посебен документ во кој се дефинирани мерките за економска политика за подобрување на опкружувањето во кое функционираше овие претпријатија во земјите на заедницата. Позитивниот тренд во делот на институционалната поддршка продолжи па 1983 година беше прогласена за година на малите и средните претпријатија и занаетчиството.

Во рамките на Европската комисија во една од дваесет и четирите генерални дирекции формирана е институција задолжена за малите и средните претпријатија. Оваа институција има за задача да ги следи движењата и состојбите во секторот на малите и средните бизниси,

да предлага мерки за донесување на закони и прописи на ниво на Европската унија и да ги штити интересите на МСП.

Во рамките на релевантните институции, најчесто тоа се коморите, формирани се информативни центри кој се достапни до сите мали и средни претпријатија. Во рамките на овие информативни центри можат да се добијат информации за состојбите на локалниот, регионалниот и националниот пазар.

За време на Лисабонскот самит на Европската унија во јуни 2003 година е усвоена Европската повелба која претставува одраз на сознанието дека конкурентноста на економиите во најголема мера зависи од развојот на МСП.

Со цел да се создаде најдобриот можен амбиент за малите бизниси и претприемништвото, Европската повелба предвидува активности за стимулирање на претприемништвото, преку преоценување на постојните мерки и нивно прилагодување кон потребите на бизнисот, како и преку осигурување дека креаторите на политиката им посветуваат соодветно внимание на потребите на малите бизниси. За тоа потписниците на оваа повелба се обврзале дека³¹:

- Ќе го зајакнат духот на иноваторството и претприемништвото, што ќе им овозможи на европските бизниси да се соочат со идните предизвици;
- Ќе постигнат регулаторна, фискална и административна рамка соодветна на претприемачките активности и ќе го подобрат статусот на претприемачите;
- Ќе обезбедат пристап на пазарите, на основа на најмали можни административни пречки, имајќи ги предвид доминантните цели на политиката;
- Ќе го олеснат пристапот кон најдобрите истражувања и технологии;
- Ќе го подобрат пристапот до финансиски средства, низ целиот животен циклус на едно претпријатие;
- Постојано ќе ги подобруваат нивните перформанси, со цел ЕУ да понуди најдобро окружување за малите претпријатија во светот;
- Ќе го слушаат гласот на малите бизниси;

³¹ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/documents/charter/index_en.htm

- Ќе промовираат најдобра можна поддршка за малите бизниси.

Од оваа Повелба произлегуваат 10 полиња (цели) на делување, со чие систематско реализирање би се дал полн допринос на квалитетниот развој на малите претпријатија во ЕУ³²:

- Обуки и образование за претприемништво;
- Поевтино и побрзо основање и почнување со работа;
- Подобрo законодавство и регулативи;
- Располагање со вештини;
- Подобрување на он-лине пристапот;
- Подобрo искористување на можностите на единствениот пазар;
- Оданочување и финансиски прашања;
- Засилување на технолошкиот капацитет на малите претпријатија;
- Успешни модели за електронски бизнис и врвна поддршка за малите бизниси;
- Развивање на посилно и поефикасно застапување на интересите на малите претпријатија на национално ниво и на ниво на ЕУ.

Во оваа повелба малите и средните претпријатија се подигнати на ниво на носечки столб на европската економија, клучен фактор за нејзината конкурентност, плодна почва за деловни идеи и решавање на проблемот на невработеност.

³² <http://fzf.ukim.edu.mk/files/Evropska%20povelba%20za%20MSP.pdf>

8. Институционална соработка во РМ

Следејќи ги позитивните искуства од развиените земји и во Република Македонија напоредно со зголемувањето на бројот на малите и средните претпријатија се зголемуваше активноста на постоечките, но се формираа и нови институции за нивна поддршка на овие претпријатија кои станаа носечки дел на националните политики.

Министерството за економија има примарна одговорност за развојот на МСП. Меѓутоа, постојат низа останати министерства и органи што се вклучени во креирањето на политиките и застапувањето во рамките на секторот на МСП. Тука се вклучени Министерството за финансии, Министерството за труд и социјална политика, Министерството за образование и наука, Министерство за култура, Министерство за животна средина и просторно планирање, Канцеларијата на претседателот на Владата, Министерот без ресор задолжен за регулатива за подобрување на инвестициската клима за домашните претпријатија и Кабинетот на заменик претседателот на Владата задолжен за економски прашања. Покрај тоа, Економско-социјалниот совет на Република Македонија, основан во 1996 година, го промовира и поттикнува трипартитниот социјален дијалог на национално и локално ниво и работи на унапредувањето на бипартитниот социјален дијалог на ниво на претпријатија и на зајакнувањето на капацитетите на социјалните партнери преку нивното вклучување во сите активности, што претставува една од најважните преземени обврски на Владата на Република Македонија. Советот има советодавна и консултативна улога во текот на креирањето и спроведувањето на економските и социјалните стратегии и политики и на тој начин влијае врз постигнувањето на економска и социјална стабилност во земјата. ЕСС има 12 членови: по четири члена од Владата, организациите на работодавачите и синдикатите.³³

Во рамки на Министерството за економија постои Секторот за претприемништво и конкурентност на малите и средните претпријатија. Негови надлежности се:³⁴

- Да ја известува владата за сите прашања поврзани со МСП;

³³ Конкурентни мали и средни претпријатија како двигатели на инклузивен економски раст, Национална стратегија за МСП (2018-2023), Република Македонија, Министерство за економија, Скопје, 2018

³⁴ <http://www.economy.gov.mk/info/sektori>

- Создавање на поволна средина за МСП;
- Разгледување на постоечката регулативна рамка за МСП и изготвување на нова нацрт легистатива или надополнување на постоечката со цел да се подобри;
- Координирање со странски институции за прашања поврзани со развојот на МСП;
- Поддршка за набљудување и програми за техничка поддршка во секторот за МСП;
- Воспоставување и обновување на Национална стратегија и програма за МСП;
- Поврзување со други институции вклучени во подобрувањето на средината на МСП.

Сегашната институционална инфраструктура за поддршка на МСП во Македонија беше воспоставена и зајакната во минатата деценија.

Во изминатиот период основани се повеќе институции меѓу кои е **Агенцијата за поддршка на претприемништвото на РМ (АППРМ)**³⁵. Основните одговорности на АППРМ се:³⁶

- Создавање и развој на институционалната инфраструктура за поддршка и развој на претприемништвото и конкурентноста во секторот на МСП;
- Спроведување и координирање на државната и меѓународната поддршка за МСП;
- Унапредување на претприемништвото преку финансиски и нефинансиски видови мерки за поддршка; и
- Спроведување на програмите за мерки и активности за поддршка на претприемништвото и создавање конкурентност во малото стопанство.

Таа е државна институција основана со цел да ги спроведува Владините политики за малите и средни претпријатија и други проекти/програми донесени од страна на Владата за поддршка на претприемништвото, конкурентноста и иновативноста. Агенцијата, имајќи ја улогата на посредник

³⁵ <http://www.apprm.gov.mk/>

³⁶ Конкурентни мали и средни претпријатија како двигатели на инклузивен економски раст, Национална стратегија за МСП (2018-2023), Република Македонија, Министерство за економија, Скопје, 2018

помеѓу креаторите на политики и малите и средните претпријатија, одржува блиска партнерска соработка и постојана комуникација со сите институции кои се занимаваат со промоција на претприемништвото и поддршката МСП:³⁷

- Фондации за поддршка на МСП и претприемништво (регионални центри за поддршка на МСП ЕСА агенции)
- ЛЕР центри
- Кластери
- Претприемачки инкубатори
- Приватни консултанти
- Други субјекти (универзитети, министерства, НВО, стопански комори и други здруженија на мали и средни претпријатија, банки и сл.

Агенцијата ги реализира проектите преку регионалните центри – Фондации за развој на МСП (Велес, Скопје, Куманово, Битола, Струмица), Агенциите за претпријатија (Тетово, Гостивар и Охрид), Регионалната агенција за развој на претпријатија - ПРЕДА во Прилеп, Ромскиот деловен центар во Скопје, седум деловни инкубатори во: Охрид, Делчево, Македонска Каменица, Штип, Прилеп, Струмица и Велес; три агенции за технолошки развој на Машинскиот и Земјоделскиот факултет во Скопје, како и на Техничкиот факултет во Битола; Универзитетски центар за нови бизниси при Машинскиот факултет во Скопје итн.

Опсерваторијата за МСП, која работи во состав на Агенцијата за поддршка на претприемништвото на Република Македонија има задача да изготвува периодични и годишни извештаи односно да служи како мониторинг механизам. Со тоа Владата на Република Македонија располага со релевантни и компаративни показатели и анализи за состојбата на секторот. Македонија е единствената земја во регионот која во својата институционална инфраструктура за поддршка за малото стопанство има Опсерваторија за МСП.

Националниот комитет за иновации и претприемништво, основан во 2011 година, е составен од членови од клучните министерства, академската заедница и бизнис секторот. Тој се

³⁷ http://www.apprm.gov.mk/za_nas.asp

фокусира на комерцијализацијата на иновациите и на зголемувањето на нивото на иновациските активности во деловната заедница и општеството како целина.

Фонд за иновации и технолошки развој, формиран за поттикнување и поддршка на иновациската дејност во ММСП за остварување забрзан технолошки развој, базиран на трансфер на знаење, на истражување за развој и на иновации што придонесуваат за создавање нови работни места и за економски раст и развој, истовремено подобрувајќи ја бизнис-околината за развој на конкурентските способности на компаниите.

Фондот за иновации и технолошки развој поттикнува и поддржува иновациската дејност во микро, малите и средните претпријатија за остварување забрзан технолошки развој, базиран на трансфер на знаење, на истражување за развој и на иновации што придонесуваат за создавање нови работни места и за економски раст и развој, истовремено подобрувајќи ја бизнис-околината за развој на конкурентските способности на компаниите.³⁸

Националната мрежа на едукатори за претприемништво, основана во 2011 година од страна на Националниот центар за развој на иновации и претприемачко учење, вклучува професори и асистенти од универзитетите и наставници кои го предаваат предметот „Бизнис и претприемништво“ и други економски предмети во средните училишта во земјата. Главната цел на мрежата е да овозможи алатки за вмрежување меѓу едукаторите за споделување на најдобрите практики во врска со претприемачкото учење, овозможувајќи развој на наставниците и постојано подобрување на наставната програма на сите образовни нивоа.

Останатите клучни организации вклучуваат:³⁹

- Стопанска комора на Македонија
- Сојуз на стопански комори на Македонија
- Стопанска комора на северозападна Македонија
- Работнички организации
- Бизнис конфедерација на Македонија

³⁸ <http://www.fitr.mk/#top>

³⁹ Конкурентни мали и средни претпријатија како двигатели на инклузивен економски раст, Национална стратегија за МСП (2018-2023), Република Македонија, Министерство за економија, Скопје, 2018

- Организација на работодавачите на Македонија
- Занаетчиска комора
- Здружение на бизнис жени
- Деловни асоцијации: најмалку 20 локални и билатерални деловни асоцијации што опфаќаат бројни сектори на економската активност, вклучувајќи четири со национален опфат (Стопанска комора на Македонија, Сојуз на стопански комори на Македонија, Стопанска комора на северозападна Македонија, Занаетчиска комора).
- Форум на МСП.

На локално ниво постојат повеќе важни институционални аранжмани. Тие вклучуваат:⁴⁰

- Регионални бизнис центри: тековно функционираат десет регионални центри, вклучувајќи пет РЕСС лоцирани во Скопје, Струмица, Велес, Куманово, Битола, три АПП во Охрид, Тетово и Гостивар, Агенција за развој на претпријатијата во прилепскиот регион и еден Деловен информативен центар на Ромите во Скопје.
- Тековно работат три деловни инкубатори: Инкубатор СПАРК во Битола (основан со холандска поддршка и во следните години финансиран од УСАИД), инкубаторот на Претприемачкиот сервис за млади во Скопје (финансиран преку норвешка билатерална помош) и инкубаторот што е поддржан од Светска банка во Струмица, додека, пак, два дополнителни старт-ап центри работат во Тетово и Скопје, финансирани од СИНТЕФ и австриската развојна агенција, соодветно.
- Европската мрежа на претпријатија обезбедува поддршка за да им помогне на МСП да ги искористат на најдобриот можен начин деловните можности во Европската унија и обезбедува информации и помош за деловните прашања во врска со ЕУ (на пр., ЕУ пазари, деловна соработка, барање партнери, финансирање и тендери на ЕУ, законодавството на ЕУ, стандардите на ЕУ, итн.).
- Воспоставени се осум плански центри во осумте статистички плански региони

⁴⁰ Конкурентни мали и средни претпријатија како двигатели на инклузивен економски раст, Национална стратегија за МСП (2018-2023), Република Македонија, Министерство за економија, Скопје, 2018

- Бизнес старт-ап центар и Национален центар за развој на иновации и претприемачко учење во рамките на Машински факултет на Универзитетот Св. Кирил и Методиј во Скопје.
- Консултанти: тука се вклучени околу 250 „независни“ консултанти што обезбедуваат услуги за деловен консалтинг, како физички лица или правни субјекти, и определени меѓународни консултанти.

Покрај нефинансиската поддршка, значајна улога за поттикнување и развој на МСП има и финансиската поддршка. Најчеста поделба на изворите на финансирање на малите и средните претпријатија која се сретнува во литературата е на:

- Формалните извори (официјалните финансиски институции)

- комерцијалните банки,
- државните банки,
- меѓународните банки,
- берзите и
- Официјалните ризични фондови.

- Неформалните извори за финансирање:

- сопствените заштеди на претприемачите и
- Заеми од членовите на семејството и од пријателите, или т.н. 3F пари (founders, family and friends). Во оваа група, често се наведуваат и бизнис-ангелите, кои, пошироко гледано, припаѓаат на фамилијата на ризичен капитал.

Во последните години во Р Македонија може да се каже дека се овозможени повеќе видови на финансиски услуги, со што се прави обид да се зголеми пристапот до финансии на малите и средни претпријатија од т.н формални извори. Од страна на комерцијалните банки е зголемени нивото на кредитирање за претпријатијата, преку нудење услови кои се поприватливи, а хипотекарните барања беа намалени поради подобрувањата на заложниот систем. Посебно место кај институциите кои го поддржуваат и поттикнуваат развојот на македонското стопанство преку кредитирање на мали и средни претпријатија и извозни компании е Македонската банка за поддршка на развојот.

Македонска банка за поддршка на развојот ад Скопје (МБПР) е единствената развојна банка во Република Македонија основана со посебен Закон за основање на Македонска банка за поддршка на развојот на 21. Мај 1998 година (Сл. весник на РМ бр. 24/98, 6/2000, 109/2005 и 130/2008). Во 2009 година е донесен новиот Закон за МБПР (Сл. весник на РМ бр. 105/2009), со цел подобрување на нејзината позиција и специфична улога на развојна банка во банкарскиот сектор и во стопанството на РМ. Стратешка цел е да го поддржува и поттикнува развојот на македонското стопанство преку кредитирање на мали и средни претпријатија и извозни компании. Банката работи во согласност со стратешките политики, цели и приоритети на РМ под надзор на Министерството за финансии и во согласност со банкарската регулатива под супервизија на Народната банка на РМ. За своите обврски МБПР одговара со целиот свој имот, а РМ гарантира за обврските на Банката.⁴¹

Активности на МБПР се:⁴²

- финансирање на развојот на македонското стопанство;
- финансирање на инфраструктурата;
- поддршка на развојот на малите и средни претпријатија во РМ;
- поттикнување на извозот;
- поттикнување на заштита на животната средина;
- осигурување на извозот на македонски производи и услуги од комерцијални и политички ризици;
- Поддршка на регионалниот развој.

Комерцијалните банки се исто така значајни финансиски институции преку кои се ставаат на располагање голем број кредитните линии за МСП. Во моментот во Република Македонија актуелни кредитни линии за МСП се:⁴³

⁴¹ <http://www.mbdp.com.mk/index.php/mk/profil>

⁴² <http://www.mbdp.com.mk/index.php/mk/profil>

⁴³ <http://www.kb.com.mk/Default.aspx?sel=3230&lang=1&uc=1>

- Кредитна програма за поддршка на микро, мали и средни трговски друштва со средствата од посебниот кредитен фонд реализирана преку Македонска банка за поддршка на развојот
- Кредитна линија за кредитирање на развојот на микро, мали и средни претпријатија, поддршка на извозот и за трајни обртни средства преку Македонска Банка за поддршка на развојот
- Кредити од средствата на земјоделскиот кредитен дисконтен фонд (ЗКДФ) – проект за финансииски услуги во земјоделството
- Кредитна линија од ЕИБ реализирана преку МБПР за учество во програмата за кредитирање на мали и средни претпријатија и приоритетни проекти во износ од 100.000.000,00 евра
- Програма за кредитирање на развојот од Италијанската кредитна линија реализирана преку Македонска банка за поддршка на развојот (МБПР)
- Проект кредитирање на правни субјекти (микро и мали претпријатија) за отварање на нови работни места, од средства на Агенција за вработување на РМ, а со посредство на МБПР
- Кредити за агроиндустрискиот сектор поддржани од УСАИД

Кредитна линија	Сума	Индикативна каматна стапка	Враќање и грејс период	Цел / Целна група
1. Кредитна линија МБПР	до 300 000 ЕУР	7-8 %	8 год. г.п. максимум 12 м.	за микро, мали и средни трговски друштва, со седиште во Република Македонија
2. Кредитна линија МБПР	од 10.000 ЕУР до 500.000 ЕУР	6,5% годишно (за кредити одобрени во МКД со девизна клаузула) тримесечен ЕУРИБОР + 3,75% годишно, променлива (за кредити одобрени во ЕУР)	до 11 години	за кредитирање на развојот на микро, мали и средни претпријатија (МСП), поддршка на извозот и за трајни обртни средства се наменети за сите микро, мали и средни претпријатија од производниот и производно-услугиот сектор.

3. Земјоделскиот кредитен дисконтен фонд (ЗКДФ)	од 100 000 ЕУР до 300 000 ЕУР	4-5%	од 3 - 8 год. г.п. од 6 месеци до 4 год.	МСП кои се занимаваат со примарно земјоделско производство, преработка трговија со земјоделски производи наменети за извоз и мали и средни претпријатија кои имаат склучено Договор за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој за користење на финансиска поддршка од ИПАРД програмата 2007-2013.
4. Кредитна линија од ЕИБ реализирана преку МБПР	1. до 3 500 000 ЕУР 2. до 666.700,00 ЕУР 3. до 12.000.000,00 ЕУР	5,5% 5,5% 5,5%	7 год. г.п. 2 год. 2-3 год. г.п. 6 месеци до 7 год г.п. до 36 месеци	за кредитирање на развојот на мали и средни претпријатија од производниот и производно-услужниот сектор
5. Програма за кредитирање на развојот од Италијанската кредитна линија реализирана преку МБПР	од 50 000 ЕУР до 400 000 ЕУР	6%	6 год. г.п. 1 год.	Финансирање на проекти од областа на енергетиката, екологија, набавка или изградба на основни средства и обртни средства.
6. Агенција за вработување на РМ со посредство на МБПР	од 3 000 ЕУР до 9 000 ЕУР	1%	до 3 год. г.п. 1 год.	Вработување на невработени лица преку кредитирање
7. Кредитна линија од УСАИД	До 500.000 УСД	Референтна стапка + каматна маржа до 3, 30 процентни поени, годишно, но не помалку од 2, 30-процентни поени.	до 10 год. г.п. до 2 год.	За агро-индустрискиот сектор (индивидуалци, микро, мали и средни приватни друштва, задруги и фарми во Македонија)

Актуелни кредитни линии во Р Македонија.

Извор: <http://www.kb.com.mk/Default.aspx?sel=3230&lang=1&uc=1>

Сепак, и покрај големиот број кредитни линии што и стојат на располагање на претприемачите, истражувањата покажуваат дека 51% од нив се финансираат со сопствен капитал, 23% се финансирале од банки и само 1% ги имаат користено владините фондови за помагање на

бизнисот на малите претпријатија.⁴⁴ Имајќи ги во предвид неколкуте неодамнешни анкети не може да се оспори фактот дека пристапот до финансии е една од главните препреки за водење бизнис во Македонија. Самите МСП тврдат дека пристапот до финансии претставува голема препрека за многу аспекти од нивниот бизнис, а помалите претпријатија особено имаат потешкотии со пристапот до кредити и заеми, делумно како резултат на барањата за обезбедување и асиметријата на проблемот со информираноста. Ова се огледа во големиот дел бизниси кои ги покриваат своите потреби со внатрешни средства и задржана добивка.⁴⁵

Во поново време во РМ се појавуваат и „нетрадиционални“ инструменти на финансирање на МПС како што се **Бизнис ангелите**. [Бизнис-ангелите](#) претставуваат богати поединци кои инвестираат сопствени [пари](#), заедно со време и експертиза, директно во компании кои не котираат на [берза](#) и со кои не се во семејни односи, а со надеж дека ќе остварат финансиска добивка⁴⁶

Бизнис-ангелите како форма на финансирање на малите бизниси се доста застапени во развиените земји, посебно во [САД](#) и [Велика Британија](#), а во поново време и во земјите на [ЕУ](#). Причините за се поголемата нивна популарност најчесто лежи во следното:⁴⁷

- бизнис-ангелите инвестираат сè позначајни суми во новите бизниси;
- бизнис-ангелите го затвораат т.н. прв и втор капитален јаз (*equity gap*) со кои се соочуваат малите бизниси во текот на нивниот раст. Тоа значи дека бизнис-ангелите вложуваат во малите бизниси во најкритичните моменти, најпрвин кога претприемачот ќе ги исцрпи 3-F парите, а сè уште не е способен да привлече официјални ризични фондови или [банкарски заеми](#) (прв equity јаз), а потоа на преодот од раната во доцната фаза (од третата во четвртата фаза), кога настапуваат како групи бизнис-ангели заедно со официјалниот ризичен [капитал](#) (втор equity јаз).

⁴⁴ http://www.kapital.mk/mk/prilozi_edicii.aspx/95117/mnogu_pari,_malku_krediti.aspx?iId=313

⁴⁵ Стратегија за конкурентност со акционен план на Република Македонија (2016 – 2020), Јануари 2016 год стр.37

⁴⁶ Mason C., *Informal Sources of Venture Finance*, Hunter Centre for Entrepreneurship, University of Strathclyde, Glasgow 2005, p. 4.

⁴⁷ Sohl J., „The US Angel and Venture Capital Market: Recent Trends and Developments”, *Journal of Private Equity*, Vol. 6, No. 2, 2003, p. 12., pp. 11–13.

Мрежа на бизнис ангели на Македонија⁴⁸

I2BAN – Од Иновација до Мрежа на Бизнис Ангели, првата официјална Мрежа на Бизнис Ангели во Македонија, формирана е во март 2011 година, како активност на Центарот за Иновации Македонија (www.i2b.org.mk), НВО формирана од страна на УСАИД Македонија Проектот за Конкурентност (www.mcp.org.mk).

Првата официјална Мрежа на Бизнис Ангели во Македонија цели кон:⁴⁹

- Здружување на најреномираните деловни луѓе во Македонија и поврзување со најдобрите можности за инвестирање во млади компании
- Градење на култура за вложување во бизниси, преку креирање на повеќе извори на финансирање на млади компании.

Визија на I2BAN е да биде водечка мрежа за бизнис ангели, клуб на инвеститори и платформа за инвестирање на во бизниси кои се во зачетна фаза, за иновативни старт-ап бизниси. Мисија на I2BAN е да биде лидерска платформа за инвестирање во млади компании, во Македонија.

Врз основа на претходно елаборираното може да се констатира дека во Р.Македонија се развива мрежата на институции кои се своевидна рамка за развој на институционалната соработка во насока на поддршка на МСП. Колку од овие форми се искористени и дали институционалната рамка им помага на МСП од РМ, колку тие се запознати со можностите кои се нудат и што треба да се менува беше предмет на соодветните анализи во овој проект. Резултатите се составен дел и на оваа студија и следат во продолжение.

⁴⁸ <http://amcham.com.mk/WBStorage/Files/BusinessAngelsINFO.pdf>

⁴⁹ <http://amcham.com.mk/WBStorage/Files/BusinessAngelsINFO.pdf>

9. Законската регулатива во РМ како предизвик за поголема институционална соработка и поддршка за МСП

Функционирањето на малите и средните претпријатија во РМ е регулирано со обемна законска регулатива која се однесува на самото формирање и регистрирање на претпријатието, регулирање на дејноста која ќе ја извршува, регулирање на внатрешното управување, односите со вработените (договори за вработување, осигурување и сл.) обврските кон државата вклучувајќи ги пред се даночните обврски, придржување и вклучување во разни програми и стратегии и сл. Сите овие сегметни и покрај тоа што влегуваат во една или во две гранични правни области не се регулирани со еден правен акт, како извесен кодификаторен акт, или законик, нити некаде може да се најдат како авентичен правен документ кој ќе ги содржи туку нивното правно регулирање е оставено во повеќе правни акти, дел законски, а голем дел и подзаконски правни акти.

Доста често во последните години се правеа и измени и дополнувања на законите кои ја регулираат оваа област, без постоење на автентичен пречистен текст на законот, што придонесе до дополнителни тешкотии во работењето на МСП. Ова од причина што самата структура на овие претпријатија регулирана со тие прописи, дозволува и опфаќа мал број на субјекти како дел на правното лице кои не се во можност да бидат запознаени со ваквата легилативна сосостојба која пак може да им создаде проблеми во работењет. Од друга страна, пак доколку истите одговорите на ваквите правни дилеми ги побараат од стручни лица, истото ќе им предизвика дополнителни финансиски обврски на кои не биле подготвени нити ги предвиделе претходно.

Малиот бизнис во РМ најчесто правно се формализира преку формирање на трговско друштво согласно Законот за трговски друштва. Согласно овој Закон, претпријатијата во РМ се класифицираат како микро, мали, средни и големи претрпријатија, доколку во последните две години исполниле два од предвидените услови во Законот.

Класификацијата на претпријатијата во Законот за трговски друштва беше изготвена во согласност со дефиницијата која ја користи ЕУ и во однос на бројотна вработени, всушност е усвоена истата класификација. Меѓутоа, што се однесува довкупниот обрт и вредноста на билансот на состојба, тоа не е случај. Само неколку претпријатија во РМ можат соодветно да се

вклопат со Европската класификација.

Ако се земат во предвид вредностите за обртот и вредноста на активата-пасивата кои се користат во ЕУ дефиницијата тоа било би не направило неспоредлива класификација во РМ (класи со неколку или во кои ќе нема ниедно претпријатие). За да се реши овој проблем, одговорните во државата ги прифатија овие вредности од ЕУ меѓутоа со намалена вредност од 1/4 или 1/5 од вредноста на ЕУ за обртот и билансот на состојба. Меѓутоа во однос на оваа класификација, потребно е да се нагласи дека истражувањето покажа дека правната регулатива во РМ покажува одредени несогласувања со останата регулатива која се однесува на оваа материја. Покрај претпријатијата во Република Македонија се дефинирани и други правни облици на организирање, како на пример занаетчиите, трговците поединци. Во Република Македонија во 2004 беше донесен Закон за вршење занаетчиска дејност кој во целост го замени истоимениот закон од 1998. Со овој закон се дефинирани лицата кои што вршат занаетчиска дејност како и нивните активности.

Пријава за упис на трговец поединец во трговскиот регистар се поднесува во **електронска форма** потпишана со електронски потпис согласно со **Системот за е-регистрација од физичкото лице** кое бара да биде запишано како трговец поединец или негов полномошник со посебно полномошно во коешто се наведуваат податоците што се запишуваат во трговскиот регистар или преку **регистрационен агент**. Кон пријавата за упис се приложува електронски заверен потпис на трговецот поединец согласно со Законот за податоците во електронски облик и електронски потпис.

Како што може да се забележи од анализата, Законодавецот го предвидува само електронскиот начин на регистрација на ТП, при што некои од одредбите кои претходно постоеја, а сеуште се објавени на веб страната на ЦР веќе не се потребни за пополнување на пријавата или како дополнителни прилози. ЗП образец не е потребно веќе да се заверува на нотар, односно членот 14 став 3 од ЗТД вика „електронски заверен потпис“ што значи дека не треба да е заверен на нотар. Ваквите пропусти на системот може само дополнително да внесат конфузија во самата регистрација особено ако се врши лично, а не преку регистрационен агент.

Веќе беше напоменато дека малите и средни претпријатија, како клучни двигатели на економскиот развој во текот на своето основање и натамошно функционирање се соочуваат со

голем број бариери од интерна и екстерна природа. Проблемите поврзани со развојот на бизнисите започнуваат уште со изготвувањето на потребната документација, која како што видовме во претходниот дел е премногу обемна и донекаде нејасна за лица кои не се стручни од таа област. Ова не се однесува само на почетната документација која е претставена во само неколку чекори, туку во останатите правни акти кои треба во прилог да се доставуваат во оваа постапка, но и понатаму во водењето на бизнисот, и тоа почнувајќи од набавувањето на овластувања за добивање дозвола за започнување со вршење одделна дејност, а продолжуваат при плаќањето на даноците, добивањето кредити, затворањето на бизнисот, почитување на нормативите за заштита на животната средина и сл. Долгите административно-бирокуратски процедури ги зголемуваат трошоците на работењето на фирмите и претставуваат сериозна пречка за водење на бизнисот. Анализите и искуствата покажуваат дека малите и средни претпријатија во Р.Македонија се среќаваат со ограничувања, главно од административно правна природа, па токму затоа се етаблирани низа мерки и стратегии за нивно надминување. Денес, како што нагласивме, регистрацијата на деловните субјекти се врши во Централниот регистар, при што на едно место се добива решение за регистрација, даночен и матичен број, како и жиро - сметка во деловните банки. Меѓутоа и покрај овој напредок претходната анализа покажа дека во однос на регистрацијата сеуште не постои систем кој ќе овозможи едноставна и ефтина регистрација на малиот бизнис во РМ. Така, досегашниот постигнат напредок не значи крај на реформите, бидејќи сè уште постојат голем број тешкотии и бариери со коишто се соочуваат малите и средни претпријатија. Така, на пример, еден од посериозните проблеми е корупцијата. За распространетоста на корупцијата во Р. Македонија сведочат и податоците од Извештајот на меѓународната кризна група, каде што како најкорумпирани институции се наведени: царината, даночните служби, здравството, образованието и администрацијата. Дополнително обременување на работењето на малите и средни претпријатија се и дополнителните обврски што им се наметнуваат согласно различните закони, кои и многу често се предмет на измени, па така честопати МСП не можат да држат чекор и да ги следат сите измени во законите со цел да се во секое време усогласени со нив што доведува и до изрекување на глоби и слични мерки во случај на неусогласеност. Така на пример секое новоформирано друштво, по уписот потребно е да се прилагоди на барањата и стандардите на соодветните инспекции (пазарна, трудова, санитарна), им се

наметнуваат дополнително обврски согласно новите закони кои ги следат европските трендови а со кои претпријатијата не се соодветно запознаени, бидејќи не се организираат соодветни обуки за истите (Закон за заштита на лични податоци, Закон за заштита од вознемирување на работното место, Закон за безбедност и здравје при работа, Закон за евиденции од областа на трудот и др.). Сите претходно споменати закони, а и други кои не се поединечно наведени, го отежнуваат работењето на МСП во смисла на потребата од постојано усогласување со новите барања кои ги наметнуваат овие закони (донесување на соодветни правилници и други интерни акти, изјави, евиденции, извештаи до надлежни органи и сл.) .Од сите причини кои тука, но и претходно во овој текст беа наведени, сите правни акти кои можат да им бидат од корист не само за формирањето и регистрацијата на правниот субјект, туку и за понатамошното работење на истите треба да бидат додадени и прикажани на едно место.

10. Анализа на задоволството на МСП од институционалната соработка

Во рамките на проектот беше спроведено истражување и во делот на перцепциите за институционалната и граѓанска соработка. Сумираните резултати од вкупна анализа за сите 3 (три) фокус групи се дадени во продолжение.

На прашањето: Кои форми на институционална соработка постојат во вашата држава? Скоро никој од 37 испитаниците не наведе било која форма!

Имајќи предвид се она што е претходно наведено во оваа студија неоспорна е констатацијата дека проблемот со неинформираниоста е значаен и треба да се делува во тој правец, како би се запознале сите засегнати страни со формите на институционална соработка во државата.

На прашањето: Дали сте задоволни од нивото на институционална соработка со владините институции? Резултатите покажуваат *делумно задоволство со средна оценка 2, на скала од 1-5 (1-незадоволително)*

Ваквото делумно задоволство секако е недоволно и не ги исполнува очекувањата. Но, имајќи го предвид утврдените приоритети на државата во економијата во делот на развојот на домашните малите и средните претпријатија се очекува да се создаде здрава и предвидлива деловна клима. Создавањето на поволна деловна клима се очекува да се постигне со политики на соработка со бизнис-секторот, недискриминација, зголемена ефикасност и транспарентност на институциите и целосно почитување на правната држава.

На прашањето: Дали сте задоволни од нивото на институционална соработка со невладините институции? Одговорот е загрижувачки. Имено, испитаниците одговорија дека немаат *скоро никаква соработка* со невладините институции.

Имајќи го предвид значењето на овие институции во развиениот свет и РМ, се очекува во иднина преку пополнување на оваа празнина да се дополни системот на институционална соработка на владините институции, невладините институции и МСП во РМ.

На прашањето: Дали и кои форми на соработка со владините институции сте ги имале во вашето работење?

Повеќето испитаници се изјаснија дека немале никаква соработка, од кои само еден од нив го напомна ЛАГ-овите како форма на соработка.

И тука ситуацијата е исклучително загрижувачка и предизвикува во иднина да се превземаат чекори во насока на збогатување на формите на соработка но и подигнување на нивото на информираност за постојните форми.

На прашањето: Дали и кои форми на соработка со невладините институции сте ги имале во вашето работење? Одговорот на сите испитаници е дека немаат никаква соработка со невладините институции.

Ваквата ситуација говори дека е потребен сериозен ангажман од сите засегнати страни за да се отпочне овој процес на соработка преку искористување на дел од искуствата на развиените земји во овој правец.

На прашањето: Што би требало се промени во делот на институционалната соработка?

Одговорите кои се добија се: - Еднакви субвенции, - Начин на плаќање на данок, - Помала камата, - ФИТР фондот да се промени начинот на аплицирање, Транспарентност и Отчетност.

Одговорот на ова прашање нуди можност за поблиско лоцирање на дел од проблемите со кои се соочуваат МСП во РМ и просторот во кој треба да се делува. Токму поради нивната големина тие имаат потреба од соодветна поддршка како во делот на финансиите така и во делот на информираноста и подигнувањето на кадровските потенцијали. Искористувањето на светските искуства во делот на: Воведување на постојани канали на комуникација меѓу бизнис-заедницата и владата; Вклучувањето на НВО, синдикатите, коморите во постапките за носењето на законите; Објавувањето на сите релевантни закони, подзаконски акти и интерни постапки на една веб-страница; Консултирање на бизнис-заедницата околу постапките и процедурите во насока на нивно скратување; Редовно исплаќање на обврските од страна државата по основ на фактури и поврат на ДДВ; Воспоставување на кредитни линии за поддршка на старт-ап и микро компании; Фискална транспарентност можат да помогнат во делот на подобрување на ситуацијата во овој правец.

11. Заклучоци и предлози

Малите и средните претпријатија се клучен фактор за развојот на економијата на РМ, тие опфаќаат околу 99% од бизнисите, вработуваат 76% од вработените и генерираат скоро 67% од додадената вредност. Токму поради тоа потребно е понатамошно:

- јакнење на институционалната поддршка;
- јакнење на финансиската поддршка;
- подобрување на деловното опкружување;
- поттикнување и јакнење на конкурентноста на МСП;
- поддршка на почетниците во бизнисот (start up),
- поттикнување и развивање на претприемачката култура,
- вклученост на МСП, невладините институции и синдикатите во постапките за носењето на легислативата,
- ускладување на политиките за развој на МСП со актуелните политики во ЕУ,
- поголемо учество на институциите кои обезбедуваат микро финансирање
- реформи и либерализација на банкарскиот сектор и финасиското посредување преку следење на директивите на ЕУ за подобрување на пристапот до финансии
- прилагодување на правната рамка односно прилагодување на законските регулативи на потребите на малите и средните претпријатија во РМ со специфични мерки на поддршка и заштита на МСП
- намалување на административните бариери и воспоставување на поевтини и поедноставни административни процедури
- зајакнување на правната сигурност
- реализација на советодавни услуги и тренинзи кои треба да им овозможи на потенцијалните претприемачи неопходни знаења за започнување и водење на бизнисот (особено за start-up претпријатијата)
- поддршка преку програми и мерки за секторот на малите и средните бизниси
- развивање на бизнис инкубаторите и сл.

